

RETT TIL LIV

En sentral bærebjelke i Holocaust er dyrking av det rasebaserte fellesskap av de sterke og overlegne, de som har mere livets rett enn alle andre. De svake er det ikke plass til. De raseurene; jødene og sigøynere skal utslettes. Det samme skal de homofile.

Ondskapen har flere røtter. En rot finnes i slektshygienen som hadde betydelig gjennomslag i mange land – også i Norge. Samfunnet skulle beskyttes mot arvelig svakhet og funksjonsvansker. I de fleste land endret tanken om slektshygienen seg til arbeid for mentalhygiene. Oppvekstvilkår og bedring av sosiale kår kom mer i fokus. Ikke så i Tyskland hvor systematisk rasehygiene ble resultatet. "Lov for å forhindre arvelig syke i å få avkom" førte fra 1933 til en massiv tvangssterilisering av de gale, blinde, døve, utviklingshemmete og andre grupper. Flere hundre tusen ble tvangssterilisert. Majoriteten av legene, ikke minst psykiatere sluttet opp om og deltok i utvelgelsen.

En annen rot ligger i forakt for svakhet –forankret i germansk tradisjon med dyrking av sterke og atletiske arier.

Drapene i Tyskland kom særlig fra 1939. De første som ble drept var barn. Alle nyfødte med avvik ble registrert på et skjema. En medisinsk-byråkratisk komite med tre medlemmer merket skjemaene med et pluss- eller minustegn.

Utryddelsen av minusene skjedde i vanlige barneavdelinger, ledet av vanlige barneleger og vanlige sykepleiere. Mer enn 6000 barn ble drept, 30 barneavdelinger ble involvert i massedrapene.

T4-aksjonen - utryddelsen av voksne - begynte noe senere, også denne etter en systematisk skjemaregistrering, nå av alle som hadde vært syke mer enn 5 år og ikke kunne arbeide. 40 leger vurderte 300 000 utfylte skjemaer – igjen med pluss- og minustegn. 7500 såkalt barmhjertighetsdrap ble i første omgang

resultatet – ”nådedøden”. Byråkratene regnet ut hvor mye samfunnet sparte på hvert drap. Teknologien ble utviklet, bruk av gass, rasjonalisering og effektivisering. Gull fra tennene ble samlet inn – hjernene ble forskningsmateriale. T4 ble til ”Aktion 14f13” – industrialiserte massedrap i psykiatriske institusjoner. Denne teknologien kom til nytte da massedrapene på jøder skjøt fart.

Det nesten ufattelige er at vanlige leger og sykepleiere deltok. Majoriteten var enten aktivt medvirkende eller passive tilskuere. Mange av legene ble sentrale aktører i jødeutryddelsene. De svake og syke var blitt til ”de andre”. De som ikke hørte til i folkefellesskapet. De som var en kostbar belastning. De som truet bildet av de sterke og rene- Helsebegrepet og sykdomsbegrepet kan ha gjort prosessen enklere. Folkehelsen skulle beskyttes.

Vi som står her vet at da krigen kom til Norge ble vi satt på prøve. Vi vet også at mange sviktet. Politi, drosjesjåfører, naboer medvirket til tvungen samling og utvisning, eksport til utryddelse. Ikke alle visste, men mange visste nok. I dag vet vi at få kom tilbake.

Ikke alle sviktet. Noen, slik som mor, hjalp til, skjulte jøder for å redde dem. Bygget fluktruter til Sverige. Vi skal være glade for det. Vi skal også være glade for at norsk psykiatri gjorde tilstrekkelig motstand til at den NS-oppnevnte medisinaldirektøren Thorleif Østrem og sjefen for ”Sinnshygienekontoret” Leif Melsom ga opp fremstøtene i Norge. Ingen svake eller syke ble utslettet.

Vi vet ikke hvor mange som hadde stått oppreist om krigslykken ikke hadde snudd. Vi vet at norske fangeleirvoktere ikke var bedre enn andre. Vi vet at norske frontsoldater deltok i utryddelsene i øst. Vi vet at mange kan begå vonde overgrep om ofrene defineres som ”de andre”, som fienden, som ”kakerlakker”. Vi vet at mange blir lydige om autoritetene gir oss ordre.

Fremtiden er usikker. Medisinen styrker raskt sin forståelse av mennesket som en biologisk vesen – et produkt av gener og omgivelser. Genomet er kartlagt og enkelte peker på muligheten til genetisk renselse. Er det igjen svakheten og det urene som skal bort? De universelle menneskerettighetene skal være en beskyttelse. Vi må håpe det og arbeide for det. Men det er også sterke krefter som spør etter kostnader. Lønner det seg? Hvem skal betale?

Disse kreftene kan bli sterkere om vekstens grenser kommer nærmere. Vi har blitt reddet av økonomisk vekst. Men veksten kan ikke fortsette ubegrenset. Hvem skal da begrense seg? Er det vi?

Går miljøproblemene i den retningen som de fleste piler peker, kan mange land og økonomier bryte sammen. De store folkeforflytningene kan bli en realitet. De "økonomiske flyktningene", er det de andre som ikke har noen rett til å være her? De som truer vår økonomi. Vårt møte med romfolket gir oss liten grunn til stolthet. Terskelen for fordriving og isolering ser ikke ut til å være høy.

Holocaust-erfaringen har derfor et viktig budskap til oss alle. Kvalitetsmerket på en sivilisasjon og en kultur er at den omfavner de svake og de såkalt "urene". Selvom det kan koste. Kanskje er det her de viktigste fronlinjene i fremtiden vil gå. La oss derfor erkjenne med skam av hva mennesker har gjort mot hverandre, men la oss også lære hvor viktig det er å bekjempe forakt for svakhet og å sikre det mangfoldige en plass i verden.